

Colonia italiană din București (1850-1918) (II)*

Alina Dorojan

Keywords: *minorities in Bucharest; Italian emigration*

2. Activități ale coloniei italiene din București

2.1. Școala italiană “Regina Margherita” din strada Luigi Cazzavillan

În timpul primului guvern italian condus de Francesco Crispi (1887-1891), se dădea prima lege organică a școlilor italiene din străinătate, datată la 8 decembrie 1889 și care făcea parte dintr-un proiect de lege naționalist și expansionist de realizare a unui stat și a unei politici externe puternice. Pentru aceasta, Francesco Crispi inaugurase o *politica dell'emigrazione*, în cadrul căreia funcționarea școlilor italiene din afară, “focare de educație națională și de sentiment patriotic”¹, puse sub direcția și controlul Statului italian, trecea peste obiectivul primar al unei simple instrucțiuni pentru emigranți și fiii lor, prin asumarea unei însemnătăți politice: păstrarea limbii italiene ca mijloc de menținere a legăturii între supușii emigranți și patria-mamă și instruirea emigranților italieni ca instrument al influenței culturale și politice și a pătrunderii comerciale. Investiția, din fondurile statului, pentru instrucția italienilor emigranți, era o alegere în totalitate politică².

În realitate, primele școli italiene din afara Peninsulei erau înființate înainte de inițierea politicii externe școlare a guvernului Crispi, în deceniul șapte al secolului al XIX-lea, în zona bazinului mediteranean și în cea balcanică, în Alexandria egipteană (1862), la Tunis și Constantinopol (1863), Smirna și Samos (1864), Atena (1865), Sarajevo (1866), Salonic (1868). În spațiul românesc, prima școală italiană se deschidea la Galați, în 1866. După 1870, Ministerul Instrucțiilor Publice italian ceda Ministerului de Externe din competența sa școlile italiene din străinătate.

Acestea erau fie școli guvernamentale, finanțate în întregime de guvernul italian, fie școli particulare, laice sau confesionale, subsidiate de guvern. Acestea din urmă erau înființate de asociațiile italienilor din străinătate – cum era și cazul școlii italiene de la București – și urmau programa și metodele didactice ale școlii

* A se vedea “Revista Arhivelor. Archives Review” 86 (2009), 1, p. 133-144.

¹ *Le scuole italiane nelle colonie d'America*, Circolare del sottosegretario agli Affari Esteri, Abele Damiani, in Ministero Affari Esteri, “Annuario delle scuole coloniali per l'anno finanziario e scolastico 1889-1890”, p. 207.

² Patrizia Salvetti, *Le scuole italiane all'estero*, în *Storia dell'emigrazione italiana*, 2: *Arrivi*, Roma, 2002, p. 535.

italiene, fiind supuse unui control din partea consulilor și, periodic, unei inspecții ministeriale. Cu timpul, școala italiană "Regina Margherita" din București a început să urmeze, în principal, programa școlară românească.

Primul "Anuar al școlilor coloniale" publicat de Ministerul de Externe italian, între 1888 și 1889, ce preceda cu puțin reforma lui Francesco Crispi, raporta un total de 13.000 elevi italieni din 64 de școli, distribuite în diferite orașe ale țărilor de emigrație italiană, între care era inclusă și România³.

În 1900, *Marele dicționar geografic al României* amintea de existența a două școli italiene în București, întreținute de comunitatea italiană⁴.

În 1901, grație fondurilor puse la dispoziție de Luigi Cazzavillan, a contribuțiilor elevilor înscriși, a subscripțiilor publice și a unor mici subsidii din partea guvernului italian, se construia pe strada Luigi Cazzavillan, nr. 28, școala italiană "Regina Margherita", o școală particulară mixtă, unde se urmau cursurile claselor primare, deschise copiilor de orice naționalitate. Pe frontispiciul clădirii se putea citi: "*A Luigi Cazzavillan che nell'amore vivissimo per il suo paese attinse sempre ispirazione a ben fare... Questa scuola si edificava per promuovere l'educazione di fanciulli italiani e la diffusione della favella di Dante in questa latina terra sorella. La colonia italiana benedicendone la memoria*"⁵. Localul și terenul școlii au fost donate de Cazzavillan statului italian, în scopul desfășurării în acest spațiu a acțiunilor culturale necesare comunității italiene din oraș. Pe lângă cursurile școlare, aici se afla și o grădiniță pentru copii, condusă în 1911 de Natalina Enrico, și se ținea un curs seral de desen, condus de un membru al comunității italiene, care era frecventat de 20 de tineri și care oferea multor fii de muncitori posibilitatea de a obține un loc de muncă în birourile arhitecților sau inginerilor⁶.

Pentru promovarea educației copiilor italieni și a culturii italiene sau în scopul unor acțiuni caritabile, școala italiană susținea deseori reprezentații culturale. În vinerea de 6 iunie 1908, în beneficiul elevilor săraci ai școlii italiene era prezentată la Grădina Roșca o comedie⁷.

În anul școlar 1909-1910, director al școlii italiene era Cesare Fantoli, născut în 1868, la Palazzo, în provincia piemonteză Novara, ajuns un antreprenor de lucrări publice. Școala primea anual din partea guvernului italian o subvenție de 4.000 lei, iar din partea Societății Italiene 3.000 lei, bani proveniți din serate teatrale, baluri, concerte, sume pe care directorul școlii le folosea în special pentru

³ M.A.E., *Annuario delle scuole coloniali per l'anno finanziario e scolastico 1888-1889*, Roma, 1889, p. 3-4, 9.

⁴ *Marele dicționar geografic al României*, I, p. 732.

⁵ "Lui Luigi Cazzavillan, care prin dragostea sa vie pentru țara sa a fost mereu atins de inspirația de a face bine... Această școală s-a construit pentru promovarea educației copiilor italieni și pentru difuzarea graiului lui Dante în această țară latină soră. Colonia italiană îi preacinstește memoria", în *Momenti e luoghi italiani nella memoria di Bucarest*, nepag. [= <http://www.rrl.ro/art.shtml?lang=8&sec=135&art=97>, accesat 14 martie 2007].

⁶ "Anuarul SOCEC. România și capitala București", 2 (1911), p. 135; "Bolletino dell'Emigrazione" 11 (1912), p. 57.

⁷ ANIC, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale [în continuare, DPSG], ds. 100/1908, f. 12.

ajutorarea elevilor săraci. Cum numărul elevilor se mărise, era nevoie de încă doi sau trei profesori, precum și de o subvenție mai mare, pe care sperau să o obțină de la guvernul italian. În acest scop, Societatea Italiană alcătuiește o comisie de trei persoane, condusă de directorul școlii, C. Fantoli, care să plece la Roma pentru a înmâna un memoriu guvernului italian, pentru sporirea subvenției la 10.000 sau 12.000 lei anual, necesară dezvoltării învățământului italian din România⁸.

Manifestările culturale sau serbările naționale ale comunității italiene se dădeau în sala de festivități a școlii italiene, cum a fost și cazul marelui festival școlar din 23 mai 1910, susținut cu ocazia serbării naționale a proclamării Constituției Statului Italian. La finalul banchetului, s-a discutat despre expoziția de la Roma ce urma să aibă loc în anul următor, o parte a membrilor Societății Italiene începând să depună mici sume de 5 sau 10 lei lunar pentru excursia la Roma⁹.

În anul școlar 1911-1912, director al școlii era Luigi Enrico, iar personalul didactic era alcătuit din opt profesori, iar numărul elevilor înscriși, vehiculat de *Anuarul Statistic al orașului București pe 1910 și 1911*, era de 136 de băieți, numărul elevelor nefiind precizat. Școala italiană era cunoscută în epocă și pentru sala de festivități în cadrul căreia se dădeau numeroase serbări. În intervalul 1 aprilie-31 decembrie 1910 s-a susținut o serie de festivități contra costului unui bilet de 10 lei¹⁰. Potrivit *Anuarului Socec*, pe lângă școala primară "Regina Margherita" se afla și o grădiniță de copii condusă în continuare de Natalina Enrico¹¹. Luigi Enrico, "care de la înființarea acestei instituții din str. Luigi Cazzavillan, a condus cu zel și activitate această instituție culturală, și care prin munca-i rodnică a fost mult iubit de întreaga colonie italiană"¹², era foarte apreciat în colonia italiană pentru eforturile sale de a-și ajuta elevii, "dând sprijinul a sute de copii orfani" și devotamentul cu care-și îndeplinea nu doar rolul de director al școlii italiene, ci și pe cel de filantrop în rândul semenilor fără venituri, cărora le împărțea din sumele obținute în cursul anului din serbări școlare, teatrale, muzicale sau din serate de dans.

De o largă apreciere și de un public numeros se bucurau serbările sau spectacolele organizate de elevii școlii italiene cu diferite ocazii, cum era cazul serbărilor de sfârșit de an sau al sărbătorilor naționale italiene. Un astfel de prilej îl oferea, la 20 mai 1912, sărbătorirea zilei naționale a statului italian, unde ministrul plenipotențiar, baronul Carlo Fasciotti, a ținut o cuvântare, sau, la 18 iunie 1912, odată cu sfârșitul anului școlar, când serbarea deschisă cu imnurile regale italian și român, a fost urmată de cântece și jocuri date de copii și de o comedie teatrală jucată de elevii claselor a III-a și a IV-a. Acțiunile de binefacere ale Societății și școlii italiene erau, de asemenea, un lucru foarte apreciat de colonia italiană din Capitală. Un festival școlar de binefacere era dat de membrii Societății Italiene la

⁸ *Ibidem*, f. 16.

⁹ *Ibidem*, f. 18-19.

¹⁰ *Anuarul statistic al orașului București pe 1910 și 1911*, 16-17, p. 497-498, 518.

¹¹ "Anuarul SOCEC", p. 135.

¹² ANIC, DPSG, ds. 100/1908, f. 29.

12 ianuarie 1913, în beneficiul copiilor săraci și pentru ajutorarea văduvelor de război, din urma conflictului turco-italian din Africa, unde era invitat și personalul Legației Italiene, iar un bal cu tombolă organizat cu același scop se ținea la 2 februarie 1913¹³.

În anul școlar 1912-1913, director al școlii italiene "Regina Margherita" era un anume Piantini, menționat în paginile ziarului "Universul"¹⁴.

La 11 februarie 1913, elevii școlii italiene primeau vizita ziaristului și scriitorului italian Luigi Barzini Senior (1874-1947), care a asistat la unele cursuri. Barzini sosise în România la 7 februarie 1913, cazându-se la Hotel Continental, pentru a afla situația tratativelor româno-bulgare din cadrul Războiului Balcanic, în calitate de corespondent al celebrei publicații milaneze "*Corriere della Sera*", în acest scop păstrând zilnic, pe perioada șederii la București, legătura cu Legația italiană. La 10 februarie, vizitează redacția ziarului "Universul", unde se reîntâlnește cu unul din ziarisții români cunoscuți la Belgrad în 1903, în timpul asasinatului regelui Alexandru și reginei Draga. Un articol despre vizita lui Barzini la redacție apărea în numărul "Universului" din 14 februarie 1913. Primit în vizită de Ion I. C. Brătianu la 13 februarie, Berzini îi lua un interviu, care avea să apară în "*Corriere della Sera*". După o ultimă vizită la ministrul N. Filipescu, Berzini părăsea Bucureștiul la 23 februarie 1913, îndreptându-se spre Sofia.

O lună mai târziu, la 15 martie 1913, școala și Societatea Italiană primeau vizita unei alte personalități italiene a vremii, scriitorul politic și filoromânul Vico Montegazza. Acesta sosise în România din Sofia, la 12 martie 1913 și descinsese la hotel Bulevard. Vizita sa în țara noastră fusese anunțată de presa românească încă din ianuarie 1913. Cunoscutul publicist italian a fost asaltat de ziarisții români imediat după sosire, dar nu au fost primiți decât la sfârșitul zilei. A doua zi a fost invitatul de onoare al Legației italiene, de unde s-a interesat de adresele principalilor politicieni români, vizitându-l în aceeași zi pe prim-ministrul și ministru de externe, Titu Maiorescu, iar în următoarele zile pe Take Ionescu, Ion I. C. Brătianu, Alexandru Marghiloman; a fost primit în audiență și de Majestatea Sa, Carol I. I-a vizitat pe membrii marcanti ai coloniei italiene, în special pe marii antreprenori Vignali și Gambaro. Prezența distinsului filoromân a fost sărbătorită de sindicatul ziarisților români printr-un banchet la saloanele Casei Capșa, unde alături de membrii sindicatului au participat și câteva personalități politice. A părăsit România după o săptămână, cu o deosebită impresie lăsată de banchetul dat în cinstea sa și de primirea călduroasă ce i-a fost făcută de către români¹⁵.

Alături de școala italiană, un alt instrument de răspândire a limbii și culturii italiene în străinătate era Societatea "Dante Aligheri", principala instituție colaterală guvernului italian în susținerea instruirii italienilor din afara Italiei. Prima Societate Dante era înființată în 1889, iar scopul ei era, după cum se afirmă în statutul său, "de

¹³ ANIC, DSPG, ds. 120/1911-1916, f. 16, 19, 28, 31.

¹⁴ *Ibidem*, f. 48.

¹⁵ *Ibidem*, ds. 93/1910-1913, *passim*.

a tutela și a difuza limba și cultura italiană în afara Regatului (art. 1). Pentru a-și atinge scopul, Societatea instituie și subvenționează școli [...], biblioteci [...] (art. 2)”¹⁶. În realitate însă, Societatea “Dante Aligheri” nu putea participa direct la fondarea unei școli italiene în străinătate, inițiativă ce era posibilă doar la nivel guvernamental, dar putea interveni în gestionarea oricărei școli guvernamentale sau particulare, în special prin amenajarea bibliotecilor, spațiilor de clase și donarea de manuale, în acord cu Ministerul de Externe și cu cel al Instrucției Publice¹⁷. Despre Societatea “Dante Aligheri” din România se cunosc puține lucruri; o notă din 2 iunie 1901 a Direcției Siguranței și Poliției Generale menționa existența în oraș a unei astfel de societăți culturale italiene, iar o altă notă a aceleiași instituții prezența unei Societăți “Dante” în Sulina¹⁸. În 1912, Societatea “Dante” din București, fondată în 1896, beneficia de un număr de 180 de membri, iar reprezentanța Societății în Cataloi, județul Tulcea, era constituită din 66 de membri¹⁹. În 1915, director al societății era contele Fabio Sanminiatelli²⁰.

Limba și cultura italiană erau studiate, la sfârșitul secolului al XIX-lea-începutul secolului al XX-lea, și în alte școli și licee din București, printre care se aflau Școala secundară de fete gradul II, internațională, din str. G-ral Lahovari, nr. 1 (Icoanei), unde în 1911, catedra de italiană îi revenea profesorului G. Ghinelli; Liceul “Matei Basarab”, unde între 1869-1878, limba italiană a fost predată de strălucitul profesor Gian Luigi Frollo, fiind urmat de compatrioții săi, la fel de reputați, Luigi Cazzavillan și Ramiro Ortiz, care în 1911, se afla atât la catedra liceului bucureștean, cât și conferențiar la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității București, unde înființase catedra de limbă italiană la 1 octombrie 1909, fiind numit definitiv profesor al Universității în 1913, prin decret regal. În 1879, Gian Luigi Frollo era chemat să suplinească catedra de italiană a Liceului “Sfântul Sava”, iar în 1881 pe cea a Școlii Comerciale din București, unde era numit definitiv profesor, în 1889²¹. Însă studiul limbii italiene s-a făcut mai întâi în școlile confesionale catolice. La 1850, în școala de fete înființată de episcopul Malojani, se preciza în statutul instituției din timpul predecesorului său, Monseniorul Parsi, că predarea limbii italiene era prevăzută dacă aveau să se găsească suficiente eleve. La această școală se găsea și o profesoară italiancă, Maria Massenza, angajată de Monseniorul Malojani, care a părăsit școala odată cu hotărârea episcopului Parsi de a le aduce pe Călugărițele Engleze, mutându-se la

¹⁶ *Statuto della Società “Dante Aligheri”*, în Patrizia Salvetti, *Immagine nazione ed emigrazione nella Società Dante Alighieri*, Roma, 1995, p. 13.

¹⁷ P. Salvetti, *Le scuole italiane cit.*, p. 542-545.

¹⁸ ANIC, DPSG, ds. 100/1908, f. 3-11; 120/1911-1916, f. 184.

¹⁹ “Bolletino dell’Emigrazione” 11 (1912), p. 1209-1210.

²⁰ Rudolf Dinu, *Appunti per una storia dell’emigrazione italiana in Romania nel periodo 1879-1914: il Veneto come principale serbatoio di piccolo comunità in movimento*, în *Dall’Adriatico al Mar Nero: veneziani e romeni, tracciati di storie comuni* (ed. Grigore Arbore-Popescu), Roma, 2003, p. 245-261 (257).

²¹ “Anuarul SOCEC”, p. 115, 123; C. H. Niculescu, *Gian Luigi Frollo (1832-1899)*, “Studii Italiene”, 4 (1937), p. 95-98.

Craiova, unde a fondat un pension propriu de fete²². În februarie 1915, la școala din curtea Catedralei "Sfântul Iosif", ale cărei cursuri erau preferate de mulți părinți italieni pentru instruirea fiilor lor, erau înscriși în continuare elevi italieni²³.

2.2. Societatea Italiană din strada Luigi Cazzavillan

Pe strada Luigi Cazzavillan, în clădirea școlii italiene se afla și sediul Societății Italiene, având scopuri culturale și filantropice. În ianuarie 1910, în cadrul coloniei italiene era mare agitație din cauza alegerilor pentru un nou președinte și un nou vicepreședinte, întrucât între vechiul comitet și președintele Ferrero apăruseră anumite neînțelegeri și o nesuținere reciprocă. Cum pe 17 ianuarie 1910 aveau loc alegerile, timp de cinci zile două partide făcuseră propagandă printre membrii coloniei pentru propriul candidat, vechiul președinte Ferrero și noul președinte Gambară, arhitect și antreprenor de binale, care își avea biroul în strada Smârdan, nr. 11. Câștigând alegerile, președintele Gambară a susținut un discurs de mulțumire și a promis "că va munci cu zel și cinste pentru îndeplinirea datoriei și înaltei misiuni"²⁴. După doar două săptămâni, "din cauza multor afaceri", Gambară își dădea demisia. Au loc noi alegeri, între trei candidați, fiind ales cu 259 de voturi un alt arhitect și antreprenor de lucrări publice, Faraboschi²⁵. În cazul celor doi vicepreședinți, pe 20 februarie 1910 s-a decis în unanimitate menținerea celor de până atunci, Flaminio Razatza și Luigi Boza²⁶. În 1911, sursele îl menționează ca director al Societății pe Cesare Fantoli²⁷.

Societatea Italiană susținea financiar, prin unele activități ale sale, școala italiană, principala instituție a coloniei italiene ce asigura o instruire necesară copiilor familiilor italiene. În folosul școlii, se dădeau baluri, cum a fost cazul celui din 9 ianuarie 1911, pus sub patronajul ministrului plenipotențiar, marchizul Emanuele Beccaria d'Incisa, bal care s-a bucurat de un real succes nu doar în rândul comunității italiene, ci și printre persoane din înalta societate românească²⁸.

Societatea italiană avea un rol important în cadrul comunității din București, la autoritatea sa apelându-se în cazul judecării unor diferende între soț și soție²⁹.

Legătura coloniei cu patria de origine se menținea prin diverse forme, fie că participau la evenimente organizate de Italia, cum a fost cazul expoziției de la Roma din 1911, pentru care membrii coloniei italiene nu au întârziat să își manifeste dorința de participare, fie că solicitau sau își ofereau sprijinul financiar

²² R. Netzhammer, *Reședința episcopală din București. O contribuție la istoria arhidiecezei*, București, 1923, p. 38-42.

²³ ANIC, DPSG, ds. 120/1911-1916, f. 174.

²⁴ *Ibidem*, ds. 100/1908, f. 14.

²⁵ *Ibidem*, f. 15.

²⁶ *Ibidem*, f. 17.

²⁷ *Ibidem*, f. 32.

²⁸ *Ibidem*, f. 31.

²⁹ *Ibidem*, f. 32-33.

țării de origine. În octombrie 1911, Liga Poporului din Roma făcea un apel către toate societățile italiene din lume pentru a veni în ajutorul văduvelor celor căzuți în luptele din Tripolitania. Anunțul i-a mobilizat pe principalii membri ai Societății Italiene din București, pe președintele Fantoli și antreprenorii Vignali, Gambaro, Piantini, Gratino, Tomagini ș. a., cărora li s-au încredințat liste de subscripție pentru venirea în ajutorul răniților și familiilor acestora din Tripolitania. Aceștia s-au prezentat la Legația Italiană pentru a aduce la cunoștință inițiativa luată de Societate, unde noul ministru plenipotențiar, Carlo Fasciotti, spre lauda celor participanți, i-a anunțat că numele tuturor donatorilor urma a fi publicate în ziarele "Universul" din București și "*Corriere della Serra*" din Milano, din 15 noiembrie 1911 (se pare însă că s-a renunțat la această intenție)³⁰. În câteva zile, suma adunată se ridica la 50-60.000 lei. De asemenea, numeroși tineri italieni, născuți în România, se prezentaseră autorităților italiene din comunele de origine ale părinților pentru a fi recrutați și încorporați, însă Ministerul de Externe al Italiei înștiința Legația Italiană la București că deocamdată aceștia erau dispensați de obligația încorporării până la noi ordine³¹.

Pentru strângerea de noi fonduri destinate Ligii Poporului, Societatea Italiană și școala italiană decideau să dea două serbări câmpenești la începutul lui aprilie 1912, când mii de italieni se aflau în Capitală³².

Acțiunile filantropice ale Societății Italiene vizau, pe lângă școala italiană sau solicitările de ajutor venite din Italia, și pe membrii coloniei italiene, împovărați de greutățile familiale. În acest scop, la 18 ianuarie 1914, Societatea dădea un bal de binefacere, la care personalul Legației Italiene, în frunte cu noul consilier, Ugo Cafiero, a oferit cadouri pentru organizarea unei tombole. Sub patronajul Baronesei E. S. Fasciotti, se susținea la 8 martie 1914 un concert din muzica lui Giuseppe Verdi, la Ateneul Român, organizat de către Societatea Cooperativă de Operă Italiană în folosul instituțiilor de binefacere din Capitală.

Societatea Italiană venea încă odată în ajutorul semenilor din Italia, unde la începutul anului 1915, un devastator cutremur de pământ lăsase pe drum o mulțime de oameni. Pentru strângerea de fonduri, se hotărăște organizarea mai multor reprezentații muzicale și festivaluri școlare, iar suma de bani urma să fie trimisă de Comitetul de ajutor pentru cei suferinzi³³.

Odată cu intrarea Italiei în primul război mondial, principalele acțiuni de binefacere ale Societății vizau strângerea de fonduri pentru ajutorarea familiilor celor participanți la lupte, dar și pentru Crucea Roșie Italiană din Roma. Astfel, în octombrie 1915, într-o ședință a Societății se hotăra susținerea a zece festivaluri artistice pe parcursul lunilor noiembrie-decembrie 1915-ianuarie 1916. Din

³⁰ *Ibidem*, ds. 120/1911, f. 1.

³¹ *Ibidem*, ds. 100/1908, f. 34-37.

³² *Ibidem*, ds. 120/1911, f. 5.

³³ *Ibidem*, f. 62, 64, 152.

fondurile adunate la sfârșitul acestei perioade, o sumă de 10.000 lei era înmănată Casei Vignali&Gambara, spre a fi trimisă Crucii Roșii Italiene³⁴.

Politica colonizatoare a Italiei adusesese acesteia, în urma războiului turco-italian (1911-1912), regiunile Tripolitania și Cirenaica din nordul Africii. În octombrie 1912, Ministerul de Externe Italian lansa o circulară prin care anunța “că supușii italieni fără deosebire de naționalitate care doresc să emigreze în Tripolitania și Cirenaica, sunt liberi” să se alăture celor care doresc să colonizeze aceste regiuni³⁵. Pentru popularea cu familii de italieni a noilor teritorii, Guvernul Italian oferea condiții foarte avantajoase. Angajați ai Legației Italiene au făcut cunoscut conținutul circularii prin intermediul Societății Italiene, dar se pare că italienii din București nu au fost atrași de ofertă, considerând-o mai potrivită pentru familiile de italieni din America, care solicitaseră pământ Guvernului Italian în urmă cu peste un deceniu³⁶.

În vederea stabilirii unor relații cât mai cordiale între Italia și România, în special după vizita făcută de Majestatea sa Regală Carol I la Roma, membrii guvernului român și diferite persoane marcante ale societății românești ale vremii erau invitate alături de corpul diplomatic italian la București la banchetul dat la 19 mai 1913 de colonia italiană, cu ocazia sărbătorii naționale a “Eliberării Romei” și proclamării Constituției de către regele Carol Albert. Evenimentul nu era trecut cu vederea nici de ziarul “Universul”, care în numărul din 20 mai 1913 publica un articol în acest sens. Printre cei două sute de participanți la tradiționalul banchet din salonul școlii clădite de Luigi Cazzavillan, s-au numărat baronul Carlo Fasciotti, președintele societății de binefacere și ajutor reciproc, Bosero, atașatul comercial al Italiei, Donato Sibia, colonelul Zampolli, atașatul militar, Bormioli, directorul școlii italiene, Piantini, inginerul Carini din Ministerul Lucrărilor Publice, inginerul Fantoli, fost director al școlii italiene, inginerii Rosio, Montiglio, Villa și membrii fruntași ai coloniei italiene, Narice, Faraboschi, Crespi, Businelli, Locatelli, Rossi, Santalena, Mora, Tomaschu Ettore ș. a. Nu întâmplător, “toate dialectele italienești se încrucișau în timpul ospățului, dar mai ales se auzeau glumele în *meneghin* al unui stol exuberant de milanezi”³⁷.

2.3. Clubul Italian din București

În strada Brezoianu, nr. 11, unde se afla sediul ziarului și tipografiei “Universul” Luigi Cazzavillan, în 1902, era și sediul Clubului Italian³⁸. În statutul societății, numite formal “*Circolo Italiano di Bucarest*”, se preciza că scopurile constituirii sale erau promovarea și facilitarea reunirii și solidarității între membrii coloniei italiene din România, oferind în acest scop un spațiu de întâlnire, de petrecere, pentru diferite serate; contribuirea la un bun renume al aceleiași colonii, participarea la

³⁴ *Ibidem*, f. 266, 274.

³⁵ *Ibidem*, f. 25.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, ds. 120/1911-1916, f. 45, 47, 48.

³⁸ A se vedea anexa I cu lista membrilor Clubului Italian din ianuarie 1911.

difuzarea limbii italiene, menținerea vie a legăturilor între colonie și patria de origine, mediind în acest sens concerte, conferințe, expoziții, recepții și alte manifestări culturale menite să crească prestigiul italienilor în România. Pentru ca societatea să își păstreze caracterul cultural era nevoie ca ea să rămână în afara politicii.

“*Circolo Italiano*” se compunea din trei categorii de membri: cei efectivi, în rândul cărora puteau intra toți italienii și cei de origine italiană, membrii aderenți, formați din non-italieni simpatizanți ai Italiei, și membri merituoși, cei care contribuiau cu daruri sau donații. Se mai preciza că numărul membrilor aderenți nu trebuia să îl depășească niciodată pe cel al membrilor efectivi.

Toți membrii aveau dreptul să frecventeze localele sociale între orele stabilite de regulamentul intern, iar doamnele puteau participa la serate din zilele fixate de președinție. De asemenea, se puneau la dispoziția membrilor ziare, reviste, piano, mese de biliard etc. Fiecare membru avea dreptul să aibă invitații pentru un timp de maxim 15 zile, în cazul celor aflați în trecere prin București.

Eliminarea unui membru pentru cazuri grave, neprecizate de regulament, se făcea pe baza majorității voturilor.

Administrarea clubului se realiza de câte un consiliu alcătuit dintr-un președinte, un vicepreședinte, trei consilieri, un secretar, un vicesecretar și un casier. În sarcinile Președinției intrau administrarea finanțelor, elaborarea regulamentului interior și supravegherea respectării lui, al bunului mers al activităților sociale, dar și convocarea ședințelor de vot anual. Colectivului general ordinar îi revenea sarcina realizării bugetului de cheltuieli și al încasărilor efectuate.

Deciziile ședințelor de consiliu se lua prin vot majoritar, în caz de egalitate votul decisiv revenind președintelui. Pentru ca aceste decizii să fie valide trebuia ca cel puțin patru membrii componenți ai fiecărei categorii să participe la vot. Componența consiliului era aleasă de colectivul general.

Orice act al clubului trebuia să conțină semnăturile președintelui, vicepreședintelui și secretarului. Actele judiciare trebuia să conțină în plus și semnătura casierului. Plățile de până în 100 de lei puteau fi aprobate doar de către contabil, cele superioare sumei de o sută de lei trebuia autorizate de consiliu prin majoritate de voturi.

În cazul lipsei temporare a președintelui și a vicepreședintelui, locul lor putea fi ținut de cel mai în vârstă dintre consilieri.

Secretarul ținea corespondența clubului și semna scrisorile în acest sens.

Acestea erau principalele reglementări ale statutului clubului italian, ce fuseseră aprobate și votate la 20 aprilie 1901, anulându-le pe cele în vigoare din 1 februarie 1901.

La 14 februarie 1902, *Assambleo Generale*, colectivul general al clubului italian, vota modificări ale organizării societății, incluzând o nouă categorie de membrii alături de cele trei de până atunci, cea a membrilor de onoare, calitate pe care o îndeplineau filantropii sau patrioții ce contribuiau la prestigiul coloniei italiene. Cei care doreau să intre în rândul membrilor efectivi sau aderenți trebuia să fie propuși de doi membri efectivi sau aderenți ai clubului. Fiecare membru efectiv

sau aderent trebuia să aducă o contribuție lunară de 3 lei, dacă era înscris singur, sau 5 lei dacă era înscrisă întreaga familie. Taxa de înscriere în club era de 10 lei, pe care erau nevoiți să o achite și cei care, retrași din societate, doreau să revină.

O nouă modificare a regulamentului era votată la 10 decembrie 1915. Astfel, contribuțiile lunare deveneau egale pentru membrii, de 4 lei, fie că erau înscrși singuri sau împreună cu familia, iar taxa de înscriere se ridica la 15 lei.

La 2 iunie 1901, comitetul clubului italian era compus din președintele Donati Sergio, vicepreședinte atașatul militar maior Zampoli, al doilea vicepreședinte, inginerul Benigno Giuliani, casierul Certor Celeste și ajutorul de casier Crespi Maria, cenzorii Morrice Ernesto Locatelli, consilierii Penof Carlo și Vespasian Vittorini Gambarà, iar funcția de președinte de onoare îi revenea ministrului italian la București, Emanuele Beccaria d'Incisa, care era și păstrătorul fondului clubului italian, care se ridica la suma de 87.345 lei. La 1 ianuarie 1911, în clubul italian erau înscrși 144 de membri, dintre care 138 aveau domiciliul în București și doar șase dintre ei în alte localități din țară³⁹.

2.4. Alte societăți și asociații italiene

În 1875, funcționa o *Società Generale di Mutuo Soccorso fra gli italiani in Romania*⁴⁰. Alături de *Circolo Italiano di Bucarest*, la 2 iunie 1901 se mai găseau în București, conform unei note a Direcției Poliției și Siguranței Generale, societățile italiene "Dante Aligheri", *Beneficenza Umberto e Margherita*, înființate cu sprijin din partea lui Luigi Cazzavillan, și *Mutualo Soccorso*⁴¹. În decembrie 1914, era înființată Liga Italo-Română⁴². În 1915, având sediul în strada Lipscani și Calea Victoriei 113, era menționată o Lojă masonică italiană⁴³.

3. Reacțiile și evoluția comunității italiene din București după izbucnirea primului război mondial

Odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, fie că era vorba despre Cafeneaua Bulevard sau de vreun birt de pe Calea Griviței, fervoarea discuțiilor despre acest eveniment îi cuprinsese pe toți italienii ce frecventau aceste localuri. Fie că se lansa un nou zvon sau că se primeau vești de acasă, evenimentele care cuprinseseră Europa erau atent disecate în cercurile de italieni. Unii constructori și antreprenori de binale erau de părere că intrarea Italiei în război urma să fie determinată de agitațiile declanșate de misionarii turci în Tripolitania, alții de evoluția evenimentelor din Balcani, unde Italia nu dorea să își piardă influența, iar atunci participarea sa s-ar fi făcut alături de Tripla Înțelegere. Odată cu aflarea veștii că Italia se pregătea de război, iar în Tripolitania se făcuseră mobilizări ale

³⁹ ANIC, DPSG, ds. 100/1908, f. 3-11, 32.

⁴⁰ R. Dinu, *op. cit.*, p. 256.

⁴¹ ANIC, DPSG, ds. 100/1908, f. 3-11.

⁴² *Ibidem*, f. 122.

⁴³ *Ibidem*, ds. 111/1915.

armatei ce aștepta o singură provocare pentru a intra în acțiune, italienii din București erau nerăbdători în ceea ce privește intrarea Italiei în război împotriva coaliției austro-ungaro-germano-turce, pentru a merge în Italia și a se înscrie voluntari la război. În cazul în care nu ar fi putut ajunge în Peninsulă, s-ar fi înscris ca voluntari în România, pentru că nădăjduiau ca România să intre în acțiune odată cu Italia. Manifestările de simpatie făcute de Camera și Senatul român au animat și mai mult întrunirile italienilor, care nu au întârziat să expedieze rudelor și prietenilor din Italia sute de ziare conținând dezbaterile și discursurile ținute în Parlamentul României.

Din decembrie 1914, italienii din București și din țară au început să răspundă ordinelor de mobilizare, trimise pentru 20 de contingente în urmă, pornind de la contingentul 1894. Într-o singură zi, 50 de familii de italieni au părăsit capitala cu trenul de Vârciorova, întrucât un ordin sosit la Legația Italiană prevedea ca armata italiană să fie mobilizată până la 15 ianuarie 1915. Regele Italiei, Carlo Alberto semna decretul prin care toți supușii, începând cu contingentul anului 1892, erau chemați sub arme până la 4 ianuarie 1915, cei din afara Italiei fiind obligați să se prezinte reprezentanțelor diplomatice din țara în care se aflau, pentru a primi ordinele de repatriere. Până la 20 ianuarie, cei din străinătate trebuia să se găsească în Italia. Erau scutiți doar cei care aveau deja un frate sub drapel, cei reformați, dispensați sau având scutiri speciale. La 12 ianuarie 1915, cancelaria Legației Italiene afișa un ordin prin care cei din prima și a doua categorie de reformați sau scutiți ai contingentelor anilor 1895-1900 și subofițerii combătuți ai clasei anului 1892 erau înștiințați să se prezinte sub arme.

Din schimbul de corespondență dintre italienii din București și cei din Roma, se constată că opinia publică din cele două orașe împărțăsea aceeași încrederea că România urma a intra în război alături de Italia împotriva Austro-Ungariei. Cercurile de italieni din București comentau situațiile atât de asemănătoare dintre țara lor și România, care nu își puteau recupera teritoriile iredente decât prin arme.

Sosit la 9 martie 1915 de la Milano, după o călătorie prin întreaga Peninsulă, pictorul Petre Bulgăraș aducea noi vești despre opinia publică din Italia. Atât în sud, cât și în nordul țării, populația era contrariată de desfășurarea ultimelor evenimente și, deși oprite, numeroase manifestări publice antiaustriece din sudul Italiei au fost urmate de ciocniri sângeroase. Socialiștii, până atunci împotriva războiului, începuseră să țină zilnic întruniri îndemnând populația la război contra Austriei.

Legația italiană îi anunța în aprilie 1915 pe italienii mobilizabili din București să nu ia lucrări în antrepriză, pentru că o nouă comunicare din Italia primită de legație îi înștiința că în curând avea să fie nevoie de toți italienii din România.

Peste 1.500 de italieni stabiliți în București s-au prezentat la 12 mai 1915 la sediul legației italiene, în urma ordinelor publicate în presă, pentru a primi banii necesari drumului de întoarcere în Italia. Erau vizați mai întâi cei din prima și a

doua categorii cu vârste de până la 39 ani. Se prezentaseră la legație și 3.000 de italieni din județul Ilfov. Rămase în România, familiile celor plecați la mobilizare erau asigurate de legație că urmau a primi ajutoare în bani. De asemenea, Societatea Italiană de binefacere a luat inițiativa de a veni în ajutorul familiilor sărace ale căror soți sau fii urmau să plece la mobilizare.

În orașele din țară în care se aflau italieni, populația italiană sau română se pregătea să își ia rămas bun de la cei chemați la mobilizare. În Iași, la 17 mai 1915, studenții au decis să se adune la sediul Societății Italiene din localitate, de unde aveau să îi conducă la gară cu muzică pe rezerveții italieni, conduși de armurierul Pietro Bett. Pentru ca ieșenii să li se alătore au tipărit și lipit afișe prin tot orașul. Manifestării de simpatie pentru poporul italian se pare că i s-au alăturat și câțiva profesori universitari, printre care A. C. Cuza, I. Petrovici, Dr. Leon Cosmovici, precum și societățile de binefacere din oraș.

Încă din mai 1915, guvernul italian avea în vedere ca, în cazul cooperării în luptă dintre Italia și România, italienii rămași în țara noastră, care din diferite motive nu au putut fi repatriați, să fie încorporați în țara noastră, astfel de precedente existând deja cu francezii din Rusia și Italia și viceversa. De acest lucru începeau să se intereseze și italienii din București, mulți dintre cei care își întemeiaseră familii aici preferând să aștepte intrarea României în război.

La cea de a doua mobilizare erau chemați și cei cu vârste cuprinse între 39 și 42 de ani, un prim grup de 48 de persoane părăsind Bucureștiul la 28 mai 1915.

Membrii Societății de binefacere Italiană, al cărei președinte de onoare era ministrul Carlo Fasciotti, au luat inițiativa unor liste de subscripție pentru Crucea Roșie Italiană. În iunie 1915, Societatea vota o sumă de 10.000 lei drept ajutor pentru familiile de italieni din București aflați pe câmpul de luptă. Pentru strângerea acestei sume, dar și a unor fonduri viitoare, erau prevăzute darea unor festivaluri artistice și muzicale.

Legatia Italiană oferea ca ajutor soțiilor, indiferent de naționalitate, ale celor aflați pe câmpul de luptă, câte 70 de bani zilnic, iar copiilor de până la 14 ani câte 40 de bani pe zi.

Pentru știrile de pe câmpurile de luptă sau din Italia și aflarea numelor celor căzuți pe front, se înființase un birou al Casei Vignali&Gambara, din str. Bursei, nr. 2, care se afla în legătură directă cu Centrala Crucii Roșii din Roma, biroul servind atât italienilor din București, cât și celor din restul țării. Aceeași societate lansa și primele liste de subscripție pentru Crucea Roșie Italiană. În prima săptămână, s-au adunat 50.000 lei, care au fost expediate imediat la Roma. Listele de subscripție erau deschise oricui dorea să vină în ajutorul italienilor. Pentru noi fonduri urma o altă serie de festivaluri școlare și artistice cu tombolă, la care erau invitați și membrii corpurilor diplomatice ale aliaților Italiei. În august 1915, lista de subscripție lansată de antreprenorii și constructorii de binale Vignali și Gambara ajunsese la o sumă de peste 200.000 de lei, dintre care 150.000 au fost înmânați legației italiene pentru a fi expediate Crucii Roșii din Roma. Coleta continua cu sume mai mici atât printre membrii societăților italiene din Capitală,

cât și printre comunitățile din provincie, pentru ca în decembrie o nouă listă să fie deschisă pentru familiile celor căzuți pe câmpul de luptă împotriva Austriei.

Mulți dintre italienii plecați la lupte nu au mai așteptat ordinele pentru contingentele din care făceau parte, de aceea, pentru stabilirea unor tablouri definitive, Marele Stat Major al Armatei de Operațiuni Italiene a trimis în iunie 1915 listele complete ale contingentelor de italieni chemați la luptă, ale căror copii au fost afișate de legația italiană prin berării, cârciumi, frizerii, tocilării sau orice alte localuri conduse de italieni. Ultimul termen de mobilizare era cel de 20 iulie 1915. În august 1915, primeau ordin de chemare la luptă cei dispensați sau scutiți până atunci din contingentele 1893-1894, teritorialii contingentului 1876, iar tinerii clasei 1916 erau chemați pe 1 octombrie pentru exercițiu. În octombrie 1915, noi contingente, dintre cei născuți în 1882, 1883 și 1884, erau chemate la luptă, însă întreruperea drumului la Salonic îi oprește în continuare în România, ocolul prin Rusia fiind mult prea dificil și îndelungat. Mai bine de o lună, aproape 700 de italieni au așteptat un răspuns privind plecarea lor.

Nemulțumiți de atitudinea ziarului "Universul" pentru știrile nefavorabile Italiei, pe care le dădea de pe câmpul de luptă, membrii coloniei italiene au decis realizarea unui memoriu, care urma să fie publicat în ziarele românești și italiene, prin care îndemnau "ca nici un italian și cei care țin la ei să nu mai citească ziarul «Universul»", după ce Teodora Campina, fostă Cazzavillan, nu dăduse niciun răspuns apelului direct făcut de italieni.

În august 1915, opinia publică italiană din București primea cu entuziasm vestea că Italia a declarat război Turciei, datorită masacrelor la care fuseseră supuși italienii din Tripolitania.

La 2 octombrie 1915, colonia italiană sărbătorea mai mult ca niciodată aniversarea regelui Victor Emanuel al III-lea, căci acesta se afla pe câmpul de luptă. De asemenea, se sărbătoreau victoriile armatei italiene pe câmpul de luptă, iar Capela Italiană oficia în cinstea trupelor italiene câte un *Te-Deum*.

Elita italiană din București încerca să vină în ajutorul patriei sale în urma împrumutului național realizat de Italia, în ianuarie 1916⁴⁴.

4. Aspecte religioase ale comunității italiene din București⁴⁵

Alături de comunitatea laică de italieni din București, comunitatea religioasă a catolicilor număra și mulți italieni. Congregația *De Propaganda Fide*, principalul instrument misionar al Sfântului Scaun, a trimis încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea călugări misionari pasionați în Valahia și Bulgaria. Dintre aceștia, cei mai mulți erau de naționalitate italiană. Activitatea misionarilor

⁴⁴ ANIC, DPSG, ds. 120/1911-1916, f. 86-88, 105, 111, 121, 123, 124, 126, 143, 179, 180, 190, 211, 216-220, 230, 231, 233, 235, 240-242, 248, 251-252, 267-271, 273, 275.

⁴⁵ A se vedea Alina Dorojan, *Aspecte religioase ale comunității italiene din spațiul românesc pe parcursul secolului al XIX-lea și până la intrarea României în Primul Război Mondial*, "Pro Memoria", 5 (2006), p. 55-78.

catolici pasioniști, s-a intensificat la 1795, odată cu mutarea reședinței Episcopiei catolice de Nicopolis ad Hystrum la București. În calitate de călugări sau de episcopi, misionarii italieni au avut o contribuție deosebită atât la răspândirea și dezvoltarea catolicismului în Valahia și Moldova, dar și la crearea unor comunități de italieni, reunite în jurul bisericii.

Dintre cei 12 misionari pasioniști italieni care au activat în Vicariatul Apostolic al Valahiei, șase au ajuns episcopi la București și unul la Rusciuk: Francesco Ferreri (1805-1813), Fortunato Ercolani (1815-1822), Angelo Parsi (1847-1863), Ippolito Agosto (episcop la Rusciuk din 1883), Ignazio Felice Paoli (1870-1883), Paolo Giuseppe Palma (1885-1892), Constantin Costa (1889-1892)⁴⁶.

După cum am arătat în prima parte acestui studiu, o primă comunitate italiană din București era menționată la 1850, în registrele Capelei "Sfânta Ana", frecventată de credincioșii catolici italieni. Primii membri ai coloniei italiene sunt consemnați mai întâi ca fiind reuniți în jurul unei biserici catolice, fie că erau exponenți ai unei emigrații temporare, fie ai uneia permanente. Faptul că la 1867 misionarii pasioniști solicitau, după cum am văzut, un predicator capabil să țină slujbe în limba italiană dovedește o dată în plus că prezența unei comunități italiene la București era anterioară sfârșitului secolului al XIX-lea.

În septembrie 1872, Monseniorul Paoli afirma că la București erau circa 40.000 de locuitori, supuși ai Imperiului Austro-Ungar, dintre care mai mult de jumătate erau catolici, printre care se găsea și o mică comunitate franceză, precum și una italiană. Două decenii mai târziu, Monsemiorul Costa afirma într-o scrisoare adresată *De Propaganda Fide*, care îi solicitase informații cu privire la orice sacerdot catolic din București, că aici existau trei "parohii", adică cea germană, cea ungurească și cea italiană⁴⁷.

Recensământul populației din 1899 scotea la iveală o comunitate catolică italiană de 1.922 de persoane (1.129 de bărbați și 793 de femei), căreia i se alătura o minoritate ortodoxă de 27 de italieni și 47 de italiene și una de protestanți, de 6 italieni și 11 italiene⁴⁸.

Această comunitate catolică de italieni, ca și celelalte naționalități catolice, erau păstorite la 1899 de arhiepiscopul Francisc Xavius von Hornstein (1896-1905), căruia i-a urmat arhiepiscopul Raymund Netzhammer (1905-1924), în timpul căruia a fost adus un preot italian stabil la București, iar comunitatea de italieni și-a ridicat o biserică națională.

La 16 septembrie 1905, papa Pius al X-lea îl numea pe scaunul arhiepiscopal de București pe benedictinul Raymund Netzhammer, născut în satul Erzingen, în marele ducat Naden de la granița cu Elveția. Odată cu intrarea ca

⁴⁶ Violeta Barbu, *Dicționar prosopografic al ierarhilor, misionarilor și preoșilor care au activat în Vicariatul Apostolic al Valahiei ori pe teritoriul Arhiepiscopiei catolice de București în secolul XIX*, "Verbum" 3-4 (1992-1993), p. 273-289.

⁴⁷ Fabiano Giorgini, *I passionisti nella Chiesa di Bulgaria e di Valachia (Romania)*, Roma, 1998, p. 62, 69-70.

⁴⁸ L. Colescu, *Recensământul general al populației României*, București, 1905, p. 242-243.

novice la vestita mănăstire benedictină Maria Einsiedeln din Elveția, era nevoit să renunțe la cetățenia germană în favoarea celei elvețiene. Consacrarea era săvârșită la 5 noiembrie 1905 în biserica mănăstirii San Anselmo din Roma, de către cardinalul Gotti, prefect al Congregației *De Propaganda Fide*, căreia dieceza de București îi era subordonată. La 17 decembrie 1905, Raymund Netzhammer urca pe tronul arhiepiscopal din București⁴⁹.

Monseniorul Netzhammer a căutat, în măsura în care erau justificate, să împace cererile făcute de fiecare grupare națională, deși într-o primă fază s-a opus tendinței de naționalizare a Bisericii Catolice. Astfel s-a confruntat cu cererea maghiarilor și italienilor de a-și înființa biserici naționale. Cum nu a putut face față presiunilor venite din partea Vaticanului în cazul constituirii bisericii italiene, deși era clară instrumentalizarea în scop politic a Bisericii, i-a sprijinit pe italieni la construirea capelei Mântuitorului și apoi, inevitabil, și pe maghiari la construirea Bisericii Sfânta Elena⁵⁰.

Încă din 1902, Netzhammer se gândise la înființarea unei organizații, care “să cuprindă toate uniunile și elementele noastre catolice de diferite limbi și naționalități”⁵¹. Ideea s-a materializat în timpul arhiepiscopatului său, la 2 martie 1913 având loc inaugurarea festiva a casei asociației “Saloanele Tomis”, unde fiecărui grup etnic i se dădea posibilitatea de a-și cultiva tradițiile culturale, precum și festivitățile comune ale catolicilor. Cum nu s-a dorit crearea unei insule culturale catolice în inima Bucureștiului, românilor le era permis să desfășoare aici sărbătorile naționale. Eforturile lui Netzhammer de a integra diferitele grupuri naționale ale comunității catolice sub același acoperiș s-au lovit deseori de împotrivirea ministrului plenipotențiar italian, baronul Carlo Fasciotti, care nu privea favorabil acțiunea arhiepiscopului. Cum am văzut, acesta a dispus ca pentru comunitatea italiană să se construiască o biserică proprie, deși era mai puțin numeroasă decât altele: la nivelul anului 1902, doar 511 italieni se înregistraseră ca rezidenți în București. În această biserică slujbele urmau să fie ținute de un preot italian doar pentru italieni, în pofida faptului că aproape toți preoții diecezei de București vorbeau italiana și că în fiecare lună se celebra o slujbă la catedrală în limba italiană⁵².

La începutul lunii mai 1910, arhiepiscopul Netzhammer oficia personal la catedrala serbarea primei cuminecături a copiilor aparținând școlii italiene, cu o alocuțiune în limba italiană. Când, la sfârșitul anului 1913, Netzhammer i-a propus ministrului Fasciotti ca un preot al diecezei să le predea religia copiilor italieni, a fost refuzat tranșant de baronul italian: “Nu admitem din principiu la școala

⁴⁹ Nikolaus Netzhammer, *In verbo tuo. Raymund Netzhammer O.S.B. Arhiepiscop de București, 1905-1924*, București, 2003, p. 10; Idem, *Un păstor și o turmă. Raymund Netzhammer O.S.B. Arhiepiscop de București, 1905-1924*, “Pro Memoria”, 2 (2003), p. 205-224.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 206.

⁵¹ Raymund Netzhammer, *Episcop în România, într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, I, București, 2005, p. 476.

⁵² *Ibidem*, I, p. 30-31, 476; N. Netzhammer, *Un păstor și o turmă* cit., p. 212; Idem, *In verbo tuo*, p. 44-50.

italiană nici un preot care nu este de naționalitate italiană!”⁵³. În spatele acestei afirmații stătea naționalismul exacerbant specific perioadei antebelice, precum și nemulțumirea că un posibil preot italian numit de dieceză era subordonat arhiepiscopului și nu legației italiene. În memoriile sale, Netzhammer afirma că nu era vina nimănui că dieceza nu dispunea de preoți italieni, clerul provenind din Seminarul diecezan, ai căror fondatori au fost episcopii italieni. Nici sub aceștia nu intraseră băieți italieni la seminar⁵⁴.

Până la venirea preotului italian Antonio Mantica, de păstorie italianilor din București s-au ocupat preoți ai Arhidiecezei de București. În august 1899, pentru asistența spirituală a italienilor din Capitală era reconfirmat preotul Pio Armellini, canonic al Catedralei “Sfântul Iosif”. Pentru întreținerea preoților ce se dedicau asistenței spirituale a italienilor din București și a celor din Parohia Râmnicu-Vâlcea, arhiepiscopul catolic Hornstein solicita anual legației italiene la București sprijin financiar. O cerere în acest sens a fost înaintată la 9 septembrie 1897 de către arhiepiscopul von Hornstein marchizului Beccaria Incisa, căruia i-a solicitat intervenția pe lângă Guvernul italian pentru acordarea unui subsidiu anual preoților ce se îngrijau de asistența spirituală a italienilor din București și a celor din Brezoi⁵⁵.

Aducerea unui preot italian la București era prevăzută de arhiepiscopul von Hornstein încă de la 1897, dar eforturile sale s-au valorificat abia la 8 septembrie 1901, când preotul italian Alessandro Marcheze era trimis la București. Sosit la mijlocul lunii octombrie a aceluiași an, era confirmat oficial “vicarul italienilor” la Catedrala “Sfântul Iosif”, urmând să deservească spiritual comunitatea italienilor din București. În acest scop, el urma să țină în fiecare duminică la ora 8 dimineața sfânta Liturghie pentru italienii aflați în Capitală, iar în fiecare duminică și zi de sărbătoare, la ora 14.00, instrucțiunea religioasă pentru tinerii italieni. După cum menționează prof. D. Doboș, în lucrarea dedicată Bisericii Italiene din București, organizarea serviciilor religioase pentru italieni era subordonată autorității arhiepiscopului Hornstein și a parohului Catedralei “Sfântul Iosif”. După un an, în condiții mai puțin clare, după cum se afirmă în aceeași lucrare, A. Marcheze părăsește definitiv România. I-a urmat un preot din dieceza Cività Castellana din Italia, dar nici prezența acestuia nu a fost îndelungată.

Problema unui preot italian stabil la București s-a pus din nou în timpul arhiepiscopului Raymund Netzhammer, fiind soluționată în 1914⁵⁶.

De asemenea, problema unei capele proprii pentru italieni a fost pusă pentru prima dată într-o discuție purtată de Fasciotti cu președintele Consiliului de miniștri, Titu Maiorescu. La sugestia guvernului italian și rugămintea ministrului plenipotențiar, Maiorescu a intervenit personal pe lângă arhiepiscopul catolic, Raymund Netzhammer, la 6 decembrie 1913. Arhiepiscopul s-a arătat frapat de

⁵³ R. Netzhammer, *Episcop în România* cit., I, p. 476.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 476 ș. u.

⁵⁵ Dănuț Doboș (coord.), Tereza Sinigalia, *Biserica Italiană “Preasfântul Mântuitor” din București*. București. 2006. p. 15.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 14-20.

această intervenție, după cum mărturisea în memoriile sale, întrucât în cei 9 ani de episcopat, nici legația italiană, nici consulatul italian nu își exprimaseră intenția de a avea o capelă și un preot proprii. Hotărât să vadă “ce vânt bate în tabăra italienilor”⁵⁷, arhiepiscopul a avut o întrevedere cu ministrul italian la 13 decembrie 1913. În aceeași zi, a avut loc și discuția privind necesitatea aducerii unui preot de naționalitate italiană, dat fiind că un principiu *sine qua non* nu ar fi fost admis la biserica italiană. Arhiepiscopul Netzhammer îi comunica lui Fasciotti că nu avea nimic împotriva aducerii unui preot italian și a construirii unei capele italiene, dar punea condiția ca preotul italian să fie un mirean și nu vreun franciscan conventual⁵⁸, pentru a nu transfera la București litigiul dintre preoții mireni și conventuali, existent în Moldova. Astfel, cea mai în măsură să solicite un preot italian era comunitatea italiană din București. Însă era nevoie de închirierea unei case, în care să funcționeze o capelă într-una din încăperi, iar într-alta preotul italian să se poată ocupa de italieni “în plan bisericesc și patriotic”⁵⁹, după cum își expusese Fasciotti dorința. Acțiunea ar fi fost mai ușor de realizat dacă ar fi fost pusă în legătură cu școala, dar școala italiană “acatolică”, cum o numește Netzhammer, nu putea fi luată în considerare⁶⁰.

La 16 iulie 1914 sosea la București preotul Antonio Mantica, pentru asistență spirituală a italienilor din oraș – recomandat de episcopul de Vicenza și trimis de cardinalul De Lai, dar aprobat și plătit de guvernul italian.

Antonio Mantica se născuse la 18 ianuarie 1871, la Bevarado, Vicenza. El a urmat clasele primare la Vicenza (1877-1881), iar pe cele gimnaziale la Seminarul diecezan din Vicenza (1881-1886), unde și-a continuat studiile cu filosofia și teologia până în 1893. La același seminar a fost hirotonisit preot la 25 iulie 1893. Ulterior, a activat în Parohiile Marostica (1893-1897), Vigardolo (1897-1898), “San Stefano” din Vicenza (1899-1900). Începând cu 1900, a activat în beneficiul Misiunilor Străine din Verona, ce țineau de Asociația Misionarilor Combaniani “*Figli del Sacro Cuore*”, la Sidecup (Anglia, 1902-1903) și în Sudan (1904-1911). În 1912 a revenit la Parohia “San Stefano”, de unde în vara anului 1914 era trimis la București. Episcopul de Vicenza, Ferdinando Rudolfi îl recomanda călduros pe A. Mantica arhiepiscopului Netzhammer și îl caracteriza ca fiind “cu multă experiență, zelos ascultător față de superiorii săi, cu o dorință mare de a-i ajuta pe emigranții italieni”⁶¹.

Tensiunile acumulate și amplificate de izbucnirea războiului mondial între tabăra italiană și cea germană, al cărei reprezentant era considerat, de către italienii din București, arhiepiscopul Netzhammer, i-a determinat pe aceștia din urmă să nu mai participe la slujbele religioase ținute la Catedrala “Sfântul Iosif” odată cu începerea conflagrației mondiale. Prin Societatea și legația italiană, comunitatea de

⁵⁷ R. Netzhammer, *op. cit.*, I, p. 476.

⁵⁸ Conventualii – franciscanii negri, denumiți astfel după culoarea hainelor lor.

⁵⁹ R. Netzhammer, *op. cit.*, I, p. 477.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 474, 476-477, 549.

⁶¹ D. Doboș, T. Sinigalia, *op. cit.*, p. 21.

italieni a solicitat Primăriei Capitalei un teren viran, unde să poată construi o biserică pentru colonia lor. Primăria le-a cedat gratuit, în ianuarie 1915, un teren viran pe Bd. I. C. Brătianu, construcția anunțându-se după terminarea războiului. Până atunci, s-au format unele liste de subscripție, iar o capelă italiană era instalată provizoriu în fosta hală a unei fabrici de vată, a fostului părinte Baud, expulzat între timp⁶².

La 9 noiembrie 1914, arhiepiscopul Netzhammer îi comunica ministrului de Externe român, Emanoil Mihăescu Porumbaru, faptul că o casă de rugăciuni urma să fie deschisă în strada Cazzavillan, aceasta fiind, totodată, predecesoarea unei capele italiene⁶³.

La 13 decembrie 1914 a fost sfințită, în prezența a cinci preoți și a câtorva laici, capela provizorie a italienilor din strada Cazzavilan, nr. 27. Preotul Mantica a ținut în acea zi primul serviciu duminical. "Se spune că au luat parte 140 de persoane, printre care se aflase și ministru[l] plenipotențiar cu soția"⁶⁴. Lângă capelă a fost amenajată și o modestă locuință pentru A. Mantica. Deși îi mulțumea Monseniorului Netzhammer pentru aprobarea capelei italiene, baronul Fasciotti contrazicea în continuare, spre dezamăgirea arhiepiscopului, uzanțele diecezei catolice prin separarea deplină a italienilor de ceilalți catolici în biserică, școală și asociații. Mai mult, preotul Mantica trebuia să locuiască singur, izolat de ceilalți preoți. Tot acum, arhiepiscopul își exprima dorința ca și băieții italieni să intre în Seminarul de preoți, pentru ca mai târziu dieceza să aibă proprii preoți italieni, dar Fasciotti l-a refuzat categoric, din motivul deja arătat⁶⁵.

La 27 februarie 1915, Monseniorul Netzhammer a binecuvântat la altarul principal al catedralei încheierea cununiei dintre contele Gino Quaranta de Zullino, atașat al legației italiene la București, și Magdalena Lahovari, fiica ministrului român Jean Lahovari. Ceremonia a fost săvârșită în totalitate după ritul catolic, cei doi miri fiind catolici⁶⁶.

Din aceeași sursă, memoriile arhiepiscopului Netzhammer, constatăm că la 18 mai 1915 familia Coandă a preferat capela italiană catedralei catolice pentru o slujbă de pomenire a ginerelui lor francez căzut în război, Alexandre Estrade de Conti⁶⁷.

Mult așteptatul moment al începerii construcției capelei italiene se consuma la 19 august 1915, când a fost binecuvântată piatra de temelie a bisericii italiene a Preasfântului Mântuitor de către părintele Lucius Fetz, secretarul Monseniorului Netzhammer, întrucât acesta din urmă era plecat la Timișoara⁶⁸. Succesul

⁶² ANIC, DPSG, ds. 100/1911-1916, f. 161, 164, 169.

⁶³ R. Netzhammer, *op. cit.*, I, p. 550.

⁶⁴ *Ibidem* p. 556; ANIC, DPSG, ds. 100/1911-1916, f. 169.

⁶⁵ R. Netzhammer, *op. cit.*, I, p. 556-557.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 565; ANIC, DPSG, ds. 120/1911-1916, f. 169.

⁶⁷ R. Netzhammer, *op. cit.*, I, p. 576.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 583; Neculai Ionescu-Ghinea, Lucia Stoica, *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București, 2: Lăcașuri ale cultelor reprezentate în București și ale unor asociații religioase*, București, 2005, p. 37-39.

subscripțiilor și al donațiilor primite pentru ridicarea bisericii italiene a permis începerea imediată a lucrărilor, în baza unui proiect ce aparținea arhitecților Mario Stoppa și Giuseppe Tiraboschi, după modelul bisericii “Santa Maria delle Grazie” din Milano, executată în stilul roman. Firma inginerilor E. Gambarà și Vignali a preluat lucrarea în mod gratuit, E. Gambarà fiind numit președintele comitetului de construcții. În luna septembrie 1915, lucrările erau deja ajunse la acoperiș⁶⁹.

Câteva luni mai târziu, era menționată deja o ceremonie religioasă organizată la Biserica italiană. La 12 noiembrie 1915, părintele Mantica cerea dispensă de la strigarea publică pentru a oficia căsătoria lui Julian Biagio și Luigia Arnado. Ambii tineri erau originari din Italia, Julian fiind fiul lui Giovanni și a Caterinei Colino, născut la Forgaria în 29 iulie 1893, iar Luigia era născută la Angarano, provincia Trevizo, la 15 august 1891⁷⁰.

Sfintele ceremonii de sfințire a bisericii și a altarului principal s-au realizat la 2 iulie 1916, deși terminat era doar exteriorul, interiorul fiind mascat cu măiestrie pentru sfântul eveniment. Arhiepiscopul Netzhhammer a fost solicitat pentru săvârșirea ceremoniilor. Cântecul liturgic și psalmodierea au fost susținute de seminariștii diecezei catolice. La finalul lungilor ceremonii ale sfințirii, părintele italian Antonio Mantica a ținut prima liturghie solemnă, apoi Monseniorul Netzhhammer a rostit omilia în limba italiană. În cursul zilei, baronul Carlo Fasciotti se prezentase la biserică pentru a-și exprima satisfacția prilejuită de sfințirea bisericii italiene.

La 25 noiembrie 1916, lucrările la biserică au fost sistate, ca urmare a ordinului de evacuare a orașului și a începutului ocupației germane. În aceeași zi, preotul Mantica îi transmitea arhiepiscopului Netzhhammer rugămintea ministrului Fasciotti ca arhiepiscopul să ia sub protecția sa biserica italiană⁷¹.

Odată cu evacuarea Bucureștiului, știrile despre comunitatea italienilor din București au fost foarte rare. Despre preotul A. Mantica se știe că a lipsit din Capitală între noiembrie 1916 și decembrie 1918, refugiindu-se în Moldova și odată cu el o bună parte din credincioșii italieni. Unii dintre ei s-au reîntors în București, cum a fost și cazul familiei inginerului Tomassini, care din Moldova s-a refugiat la Odessa, apoi în orașul natal, Udine, de acolo la Roma, ca în 1919 să revină la București⁷². Cei rămași în Capitală s-au organizat în jurul dirijorului corului, Alfredo Brianni, acesta menținând practica religioasă în lipsa părintelui Mantica⁷³.

În încheiere, putem afirma că formarea coloniei italiene din București a fost precedată de emigrația temporară, căreia i-a urmat cea permanentă, că cele două tipuri de emigrație au continuat să se desfășoare în paralel de-a lungul perioadei cercetate, 1850-1918, astfel încât membrii comunității de italieni din

⁶⁹ D. Doboș, T. Sinigalia, *op. cit.*, p. 27, 31.

⁷⁰ Arhiva Arhiepiscopiei Romano-Catolice București, fond Auner, cutia 77, ds. 1/1915.

⁷¹ R. Netzhhammer, *op. cit.*, I, p. 621 ș. u.; D. Doboș, T. Sinigalia, *op. cit.*, p. 37.

⁷² R. Netzhhammer, *op. cit.*, II, p. 876, 1424.

⁷³ Archivio Segreto Vaticano, fond Arch. Nunz. Romania, b.4, fasc. 10, f. 28-31.

Capitală s-au împărțit în exponenți ai celor două tipuri de emigrație, unii stabilindu-se în oraș, alții venind pentru o perioadă să lucreze aici, fără obligativitatea de a repeta obiceiul. Astfel, familiilor de italieni stabilite în oraș li se alăturau pentru un timp alți și alți conaționali, în căutarea unui loc de muncă.

Membrii coloniei italiene din București se reuneau fie în jurul școlii și Societății Italiene din strada Luigi Cazzavillan, fie în jurul bisericii, unde a fost consemnată pentru prima dată prezența unei comunități italiene. Dar cel mai adesea îi găsim pe italieni împreună în localurile, berăriile sau frizeriile deschise de semenii lor, cele mai multe aflate în Calea Griviței.

Cele mai des întâlnite ocupații ale italienilor din București se reuneau în jurul domeniului construcțiilor, unde fie specializările lor, fie simpla pricepere îi recomanda cel mai adesea și unde oferta de lucru era dintre cele mai generoase. Îi găsim însă pe italieni și în sectorul serviciilor publice sau de divertisment, de la gelaterii și restaurante, la cofetării, de la frizerii la săli de biliard sau de cinema.

Deși exista o stradă Italiană, după numele celei dintâi școli italiene situate acolo, italienii erau răspândiți prin tot Bucureștiul, după cum dovedește lista membrilor înscrși în 1911 în Clubul Italian, păstrată la Arhivele Naționale⁷⁴.

Stabilirea în București a unei părți mai consistente a emigrației temporare nu a fost singulară în epocă, ei alăturându-se și coloniile fixe din Sinaia (5 italieni), Bușteni (25 italieni), Ploiești (circa 100), Craiova (circa 100), Turnu Severin (75), Câmpulung, Pitești, Slatina, Călărași, Alexandria (între 7-10 familii în fiecare oraș), toate aflate sub jurisdicția Legației Italiene la București, precum și cele din Tulcea (4 familii), Constanța (circa 100), Iași (circa 300) și Bacău (circa 100), aflate în jurisdicția Consulatului Italian de la Galați⁷⁵.

ANEXA I

Listă a membrilor Clubului Italian București⁷⁶ (*Circolo Italiano di Bucarest*) (1 ianuarie 1911)

NUME ȘI PRENUME	ADRESA
Adamaoli Francesco	Str. Nifon, n. 29, București
Aita Maria	Calea Griviței, n. 141, București
Argentin Angelo	Calea Plevnei, n. 128, București
Asquini Italice	Str. Inginerilor, n. 23, București
Asquini Silvio	Str. Inginerilor, n. 23, București
Badaloni Celesto	Șoș. Ștefan cel Mare, n. 25, București
Baldini Angelo	Str. Spitalului, n. 55, București

⁷⁴ A se vedea Anexa I.

⁷⁵ "Bolletino dell'Emigrazione" 11 (1912), p. 1209-1215.

⁷⁶ Cf. ANIC. DPSG. 100/1908, f. 32.

Battaglia Giuseppe	Str. Smârdan, n. 9, București
Benfenati Luigi	Șoș. Ștefan cel Mare, n. 22, București
Benzoni Giuseppe	Com. Tița, jud. Dâmbovița
Bertola Carlo	Hotel Bulevard, București
Bianchi Giovanni	Calea Griviței, n. 154, București
Bianchi Stefano	Calea Griviței, n. 154, București
Bianchi Oliveiro	Str. Fântânei, n. 11, București
Bondi Giuseppe	Str. Francmasson, n. 5, București
Borghi Abelardo	Str. Berzei, n. 131, București
Borghi Antonietta	Str. Berzei, n. 131, București
Bosero Luigi	Str. Gramond, n. 2, București 1
Bosso Giacinto	Calea Griviței, n. 211, București
Bottinelli Raimondo	Str. Șincai, n. 23, București
Bozzolo Pietro	Str. Clopotari-Vechi, n. 63, București
Brandolini Celeste	Str. Șincai, n. 45, București
Brida Francesco	Calea Victoriei, n. 126, București
Brida Luigi	Calea Victoriei n.126, București
Brigadoi Giovanni	Str. Mihail Kogăliceanu, n. 26, București
Brunetti Gaetano	Str. Spitalului, n. 6, București
Bulfon Ferdinando	Str. Bucovăț, n. 16, București
Bulfon Guglielmo	Calea Griviței, n. 141, București
Bulfon Vittorio	Calea Griviței, n. 168, București
Businelli Olimpio	Str. Păunilor, n. 46, București
Cacchi Valentino	Bul. Dreptului, n. 6, București
Caliz Gio. Batta	Șoș. Basarab, n. 67, București
Campagna Angelo	Str. Rudului, n. 32, Ploiești
Caprari Antonio	Calea Griviței, n 179, București
Caprari Luigi	Str. Dulgheri, n. 17, București
Catella Pietro	Calea Șerban-Vodă, n. 47, București
Cecconi Andrea	Piața Floreasca, n. 1, București
Cecconi Gaetano	Str. Romană, n. 232 , București
Ceneri Dante	Fund. Francmasson, n. 3, București
Ceneri Giacomo	Fund. Francmasson, n. 3, București
Ceneri Guglielmo	Fund. Francmasson, n. 3, București
Centazzo Antonio	Str. Sculpturei, n. 46, București
Collabufalo Antonio	Str. Popa-Tatu, n. 63, București
Condolo Giuseppe	Str. C. Marinescu, n. 23, București
Comici Giuseppe	Str. Pandele Dinu, n. 39, București
Comin Eustacchio	Fund. Orațiu, n. 7, București
Corazzato Giuseppe	Str. Lipscani, n. 50, București
Culotti Luigi	Str. Dreptului, n. 31, București
Culotti Romano	Str. Dreptului, n. 31, București
Curli Luigi	Str. Dulgheri, n. 26, București

Dalbono Giovanni	Str. Elef. Nou, n. 9, București
Dall'Orto Giacomo	Str. Țărani, n. 102, București
David Luigi	Str. Dreptului, n. 18, București
De Berenger Riccardo	Str. Șincai, n.1, București
De Cecco Luigi	Str. Kiseleff, rondul II, București
Degli Uomini Eugenio	Câmpulung
Della Mea Pietro	Calea Griviței, n. 148, București
Della Mea Rinaldo	Str. Țăranilor, n. 65, București
De Lorenzi Guglielmo	Șos. Basarab, n. 77, București
Delmastro Alessandro	Fund. Ghica-V., n. 14, București
Donati Augusto	Str. Grozăvești, n. 61, București
Duca Carlo	Str. Luigi Cazzavillan, n. 40, București
Fabris Luigi	Str. Anadalchioi, n. 17, Constanța
Fanella Constantino	Str. Nisipari, n. 31, București
Fantini Pietro	Calea Victoriei, n. 76, București
Fantoli Cesare	Str. Occident, n. 11bis, București
Fedeli Augusto	Str. Ceair, n. 10, București
Ferigo Gio. Batta	Str. Piața Amzei, n. 22, București
Ferrero Micca	Șos. Bonaparte, n. 14, București
Ferretti Giovanni	Str. Pandele Dinu, n. 4, București
Foraboschi Giuseppe	Str. Șincai, n. 4, București
Fratta Antonio	Str. Labirint, n. 145, București
Friedman Leone	Str. Franklin, n. 14, București
Gabbiani Silvio	Str. Calea 13 Septembrie, n. 23, București
Gambara Enrico	Str. Silvestru, n. 2, București
Giacomini Arduina	Șos. Kiseleff, rond. II, București
Giordani Albino	Str. Spitalului, n. 89 bis, București
Giordani Eugenio	Str. Buzești, n. 53, București
Giordani Giovanni	Str. Dorobanț., n. 103, București
Grattini Pasquale	Str. Cometa, n. 48, București
Gregorini Bernardo	Bulev. Ferdinand, n. 80, București
Gregorio Lodovico	Str. Mătăsari, n. 19, București
Grifoni Giuseppe	Str. Eminescu, n. 5, București
Gronda Ernesto	Str. Șelari, n. 24, București
Gronda Oreste	Str. Șelari, n. 34, București
Guarnieri Angelo	Str. Berzei, n. 91, București
Guarnieri Pietro	Str. Berzei, n. 88, București
Lenzo Ildo	Calea Griviței, n. 130, București
Lorenzetti Romolo	Str. Gr. Andreescu, n. 92, București
Malattia Marco	Str. Lipscani, n. 69, București
Manucci Carlo	Str. Eliseu, n. 8, București
Magnani Gio. Batta	Str. Popa-Tatu, n. 71, București
Matassi Antonio	Str. Bonaparte, n. 18, București

Miscetti Annibale	Str. Mătășari, n. 19, București
Missana Giovanni	Calea Plevnei, n. 228, București
Montaldini Gioacchino	Str. Rea Silva, n. 15, București
Mora Giuseppe	Str. Bonaparte, n. 64, București
Moro Giacomo	Str. Văcărescu I, n. 15, București
Pallagi Gio. Batta	Șoș. Ștefan cel Mare, n. 25, București
Parini Giovanni	Str. Cometa, n. 50, București
Pascoli Alesandro	Str. Căruțași, n. 6, București
Pascolo Giovanni	Str. Virgiliu, n. 16, București
Pascutti Andrea	Hotel de France, București
Pennati Eugenio	Str. Sculpturei, n. 27, București
Perisciutti Andrea	Calea Plevnei, n. 202, București
Piantini Giuseppe	Str. Cățunul Nou, n. 14, București
Piccinini Agostino	Str. Popa-Tatu, n. 76, București
Pinet Rosa	Str. Atelierului, n. 28, București
Piussi Fiorenzo	Str. Barierei, n. 7 bis, București
Poggioli Ernesto	Str. Sculpturei, n. 47, București
Polli Vittorio	Stab. Baer, str. Cazzavillan, București
Ponti Giovanni	Str. Icoanei, n. 57, București
Pozzana Vincenzo	Str. Căruțașilor, n. 6, București
Pozzi Camillo	Str. Cățunul Nou, n. 12, București
Pugliese Pasquale	Str. Popa-Tatu, n. 63, București
Raffo Angelo	Fund. Vlădoianu, n. 8, București
Ranoni Domenico	Str. Francmason, n. 12, București
Rosazza Flaminio	Str. Aurora, n. 30, București
Romano Domenico	Calea Rahovei, n. 209, București
Rossi Albino	Șoș. Vitan, n. 73, București
Rossi Davide	Str. Banu Manta, n. 24, București
Rossi Giuseppe	Str. Belizar, n. 13, București
Santalena Alfonso	Calea Griviței, n. 168, București
Santalena Celeste	Bulev. Dreptului, n. 29, București
Santalena Clemente	Calea Griviței, n. 168, București
Santalena Emilio	Bulev. Dreptului, n. 29, București
Santalena Gemme	Bulev. Dreptului, n. 29, București
Sarti Luigi	Str. Brătianu, N. 26, Calafat
Sartorelli Giovanni	Str. Vodă Caragea, n. 4, București
Segatti Luigi	Str. Lucaci, n. 63, București
Silvestri Constantino	Str. Popa-Tatu, n. 68, București
Scoccio Angelo	Str. Frumoasă, n. 11, București
Taverna Emilio	Str. Occident, n. 11 bis., București
Tomaschu Ettore	Str. Osiris, n. 1 bis., București
Tomasini Bernardo	Str. Sculpturei, n. 32, București
Tomasini Giovanni	Str. Dorobanți, n. 133, București

A. Dorojan, *Colonia italiană din București*

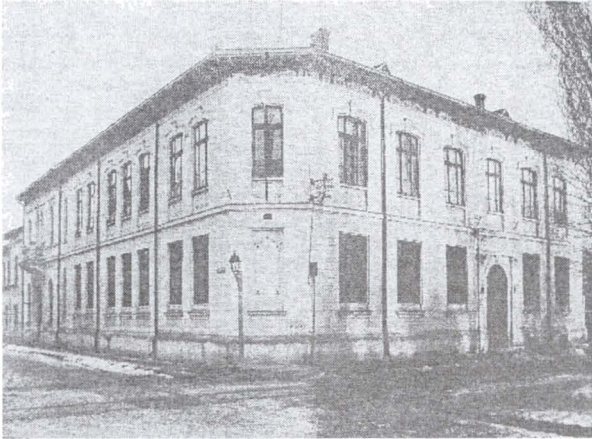
Tomasini Giuseppe	Str. Popa-Tatu, n. 71, București
Tomasini Umberto	Str. Popa-Tatu, n. 71, București
Tomat Giuseppe	Calea Griviței, n. 154, București
Tramontin Domenico	Bușteni
Trombetta Antonio	Prelungirea Dorobanților, dosul Compt., București
Turconi Clivio	Str. Berzei, n. 19, București
Turconi Loreto	Fund. Berzei, n. 5, București
Vatri Romolo	Str. Sculpturei, n. 46, București
Vegezzi Stefano	Str. Meteor, n. 43, București
Vescovi Giuseppe	Str. Gr. Alexandrescu, n. 3, București
Villa Umberto	Str. Dulgheri, n. 2, București
Vizin Guido	Str. Gr. Alexandrescu, n. 54, București
Zearo Giacomo	Prelung. Lucaci, n. 105, București
Zongaro Domenico	Piața Floreasca, n. 4, București
Zongaro Giacomo	Piața Floreasca, n. 4, București

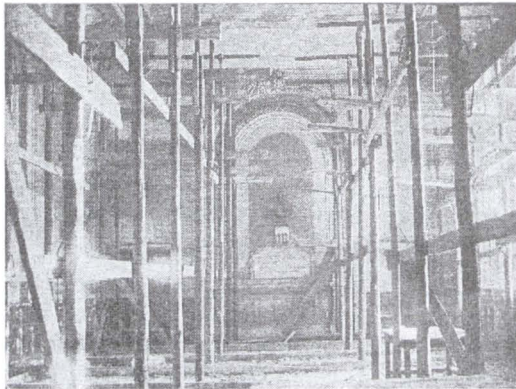
Banka Comercială Italiană și Română

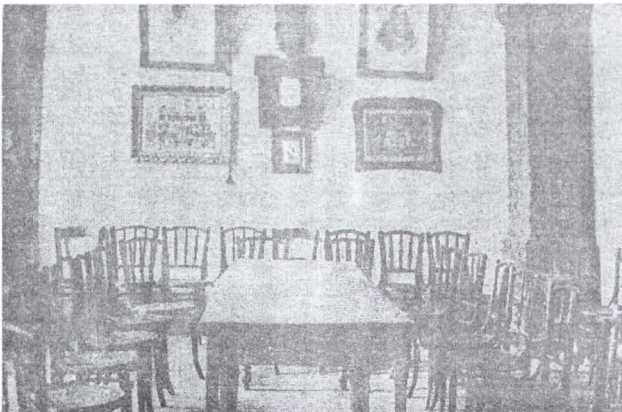
Legația italiană din București

Școala italiană "Regina Margherita"

Sala de serbări a școlii italiene "Regina Margherita" în proces de reabilitare

Societatea Italiană de Ajutor Reciproc

La comunità italiana di Bucarest (1850-1918) (I)

Riassunto

La comunità italiana di Bucarest fu il risultato di una emigrazione temporanea, seguita di una emigrazione permanente. Non si conosce precisamente il momento dell'apparizione della comunità italiana di Bucarest, ma certo è che nel corso di storia, la presenza degli italiani in Bucarest fu ricordata tante volte, ciò che indica il fatto che l'emigrazione temporanea precesse la formazione di una comunità stabile.

Una menzione dell'inizio della comunità italiana di Bucarest si fece nel 1848 nei registri parrocchiali della Capella cattolica "Santa Anna", che furono tenuti dal 1848 al 1889. Furono così stati conservati specialmente documenti di stato civile dei fedeli cattolici, tra quale furono ricordate anche nomi degli italiani.

Gli italiani della piccola comunità di Bucarest, dalla metà dell' '800, furono ricordati in diverse fonte storiche, tra questi furono l'architetto Bonomelli (1854), il barbiere "Michel o Michali" di Venezia, la caffè italiana di Zanelli (1841), la gelateria di Giovanni ed altra di Comorelli (1850), l'albergo e il ristorante di Giovanni Fieschi, via Șelari (1858) ed altri.

La presenza di comunità italiana di Bucarest fu ricordata ancora nel 1867 dai missionari passionisti che sollecitarono al Santo Sede un predicatore di lingua italiana per i fedeli italiani dalla città.

Nel 1878, la statistica di Bucarest fece la menzione di un numero di 201 famiglie di italiani, e nel 1889, un'altra statistica ricorde 593 italiani nella città. Nel 1897, la Legazione Italiana di Bucarest fece la menzione di un numero di 800 italiani in Bucarest, che furono gli operai, piccoli commercianti, alcuni industriali, professori di musica, architetti, ingegneri, imprenditori.

Il censimento generale dalla Romania dal 1899 indicò un numero di 2.013 italiani, cioè 7,3‰ dal totale della popolazione di Bucarest, essendo la quarta comunità di stranieri dopo gli austro-ungheresi, i turchi, ed i tedeschi. Il numero degli italiani in Bucarest, quanto in Romania crebbe grazia allo sviluppo e le nuove richieste della città nel settore delle costruzioni, dove il mano di lavoro italiano era tra i quali i più apprezzati grazie all'abilità, destrezza e rapidità nell'esecuzione delle diverse costruzioni edilizie.

La presenza degli italiani di Bucarest si diminuì all'inizio della prima Guerra mondiale, specialmente dopo l'entrata d'Italia nel combattimento. Nel 12 maggio 1915, più di 1.500 d'italiani si presentarono davanti della Legazione Italiana di Bucarest per venire a conoscenza delle ordine di mobilitazione. Il numero degli italiani scade il tempo di Guerra mondiale a causa delle difficoltà trovate qui, ma dopo la Grande Unità di Romania dal 1918, molti italiani ritornerano.

I mestieri degli italiani di Bucarest, quanto Romania, furono specialmente rilegate del settore dei costruzioni, come furono i casi del muratore Comando Zilli, che dal aprile 1911 al 1916 lavorò nei diversi costruzioni nel paese romena, il muratore Riva Mauricio da Cassano, Udine, che lavorò per la costruzione della Camera del Commercio (agosto 1909), l'imprenditore Tommaso Monsellato, che ebbe una costruzione in via Victoria (1909), il maestro muratore Giuseppe Amici e l'ingegnere

ed imprenditore Giovanni Amici (1914), l'architetto Iordani Albinni ed il costruttore A. Giovanelli (1914).

La presenza degli architetti italiani in Bucarest fu stata ricordata dal mezzo di '800, quando tra i più importanti fu A. Bonomelli, l'autore di tante case in città. Nell'inizio di '900 i più conosciuti architetti furono V. V. Gambara e Vignali, che ebbero un'affare proprio, la Casa Vignali&Gambara, ed anche gli imprenditori Piantini, Gratino, Tomagini.

Benchè le più incontrate mestiere tra gli italiani siano stati quelli del settore delle costruzioni, li incontriamo anche nel settore dei servizi pubblici o del divertimento, dalle osterie e ristorante alle caffè e gelaterie, dalle salone di parrucchieri alle sala di bigliardo e di cinema.

I luoghi di origine per gli italiani di Bucarest furono Udine (Friuli-Venezia-Giulia), Bologna (Emilia-Romagna), Lecce (Puglia), Milano (Lombardia) ecc.

Gli italiani di Bucarest ebbero una scuola propria – La Scuola “Reggina Margherita”, via Luigi Cazzavillan, costrutta nel 1901, grazia al fondo pecuniario donatto di Luigi Cazzavillan. Lui fu anche quello che ebbe fondato tante delle giornalli romeni di quel tempo, tra quale fu anche quel bilingue *Fratellanza italo-romena*, ma il più conosciuto e il giornale “L'Universo”, fondato nel 1884. Vicino di scuola italiana ci fu anche una Società Italiana, una società culturale e filantropica. Nel tempo del ministro plenipotenziario Italiano di Bucarest, il barone Carlo Fasciotti, ci furono portate le trattative per la costruzione di una chiesa italiana, che fu stata inaugurata nel 2 luglio 1916 e che si trova anche oggi sul Viale Magheru. Il primo prete per la Chiesa Italiana di Bucarest fu Antonio Mantica, che fu trovato qui dall'estate del 1914.

Insomma, si può affermare che dal 1848 al 1918, gli italiani della comunità di Bucarest ci sono divisi tra i rappresentanti della emigrazione temporanea e da quella permanente, che alcuni si sono fissati nella città e altri sono venuti per un tempo limitato per lavorare, senza l'obbligo di ritornare qui. Così si può anche dire che alle famigli degli italiani stabiliti qui ci sono avvicinati, per un tempo, altri ed altri connazionali, in cerca di un posto per lavoro.